

„Z samych panów zguba Polaków” – Stanisław Staszic i jego *Przestrogi dla Polski*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 52.
- Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 121.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Reformatorzy*, [w:] tegoż, *Historia literatury polskiej*, Kraków 1993, s. 225.
- Źródło: Mieczysław Klimowicz, *Stanisław Staszic*, [w:] tegoż, *Oświecenie*, Warszawa 1975, s. 375.
- Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 43.
- Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 57.

- Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 112.
- Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 117.
- Źródło: Karol Bohdanowicz, *O geologii i górnictwie okolic Krakowa w najważniejszym dziele Staszica*, [w:] Jerzy Górecki, Edyta Sermet, *Dzieje górnictwa - element europejskiego dziedzictwa kultury*, red. M. Madziarz, Wrocław 2013, s. 44.
- Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 69.
- Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 124.

„Z samych panów zguba Polaków” – Stanisław Staszic i jego *Przestrogi dla Polski*

Warszawa. Pałac Staszica i pomnik Mikołaja Kopernika (fot. Karol Beyer) 1861

Źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie, domena publiczna.

Anonimowej publikacji *Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego* w 1787 roku towarzyszył klimat politycznej sensacji. Autor świadomy zagrożenia niepodległości Polski zaprezentował dzieło o ogromnym ładunku patriotycznym i emocjonalnym, w którym zawarł radykalne środki zaradcze wobec trudnej sytuacji społeczno-politycznej Rzeczypospolitej.

Niechętni reformom magnaci, chcąc uniemożliwić rozpowszechnianie książki, zlecali swoim agentom wykupywanie setek egzemplarzy *Uwag*. Autorem kontrowersyjnego dzieła okazał się nikomu dotąd nieznany ksiądz – Stanisław Staszic.

Twoje cele

- Poznasz najważniejsze postulaty zawarte w publicystyce Stanisława Staszica.
- Dowiesz się, jaki wpływ na światopogląd ludzi oświecenia miały teksty publicystyczne Stanisława Staszica.
- Wskażesz najważniejsze cechy tekstów publicystycznych Stanisława Staszica.
- Przeanalizujesz fragmenty *Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego* oraz *Przestróg dla Polski* Stanisława Staszica, zwracając uwagę na problematykę tekstów oraz styl autora.

Przeczytaj

Stanisław Staszic (1755–1826), pisarz reformator, urodził się w rodzinie mieszczańskiej. Przyjął święcenia, ponieważ była to dla niego jedyna szansa na zrobienie kariery naukowej i literackiej. Staszic, jak wielu innych przedstawicieli oświecenia, nie przykładał większego znaczenia do swoich obowiązków duszpasterskich, prowadził laicki tryb życia, wielokrotnie popadając w sprzeczność z dogmatami katolicyzmu.

W czasie studiów w Paryżu Staszic poznał słynnego przyrodnika [Georges'a Buffona](#), autora *Historii naturalnej*. Autor wykładał w swym dziele teorię dotyczącą ewolucyjnego rozwoju świata od form prymitywnych do organizmów skomplikowanych. Buffon stał się nauczycielem Staszica, jego przewodnikiem po francuskim środowisku naukowo-literackim. Przyszły autor *Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego* wrócił do Polski z pasją badawczą oraz reformatorską. Jako mieszczanin nie mógł w Rzeczypospolitej szlacheckiej piastować urzędów świeckich, dlatego zdecydował się zostać nauczycielem i wychowawcą dzieci jednego z najświetlejszych magnatów – [Andrzeja Zamoyskiego](#). Patriotyczna atmosfera domu pracodawcy, uczone dysputy ze światłym mecenasem oraz dostęp do jego biblioteki pozwoliły Staszicowi na analizę objawów upadku ustroju Rzeczypospolitej szlacheckiej oraz wskazanie środków wiodących do jej naprawy. Czesław Miłosz pisał o Stanisławie Staszicu:

” Czesław Miłosz

Reformatorzy

Władysław Barwicki, portret Stanisława Staszica (1755–1826)

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

[...] sformułował radykalny program reform. Żarliwy nie tylko w przedstawianiu nierównego i niesprawiedliwego traktowania mieszczan w Polsce, z zapałem demaskował także los chłopów, a traktujące o tym stronice należą do najbardziej poruszających wśród napisanych na ten temat. Dlatego oczywiście takie dzieła, jak jego *Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego* (1787) i *Przestrogi dla Polski* (1790), w których zresztą powodując się względami praktycznymi, złagodził nieco ostrą krytykę *status quo* należą do kategorii tych pism obozu reform, które wywarły największy wpływ.

Źródło: Czesław Miłosz, *Reformatorzy*, [w:] tegoż, *Historia literatury polskiej*, Kraków 1993, s. 225.

Po III rozbiorze Polski (1795) Staszic skupił się przede wszystkim na działalności naukowej i gospodarczej. Był członkiem władz oświatowych i gospodarczych Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Wybudował w Warszawie pałac, który ofiarował na siedzibę [Towarzystwa Przyjaciół Nauk](#). Z radością powitał konstytucję napoleońską ustanowioną w 1807 roku, która m.in. nadawała chłopom wolność osobistą. W swoim własnym majątku podzielił ziemię między chłopów, tworząc wzorcową wspólnotę ze szkołami, bankiem oraz szpitalem. Do końca życia poszukiwał przyczyn zejścia społeczeństw ze ścieżki wiodącej ku sprawiedliwości i szczęściu. Jego pogrzeb w 1826 roku stał się wielką manifestacją patriotyczną.

Oświeceniowa publicystyka Stanisława Staszica

Stanisław Staszic w swoich pismach podejmował aktualne, ważne dla kraju tematy, wypowiadał się w kwestiach społecznych, politycznych, gospodarczych i kulturalnych. Przedstawiał swoje stanowisko stosując bogatą argumentację i podejmował polemikę z odmiennymi poglądami, co jest typowe dla publicystyki. Poruszając tematy kontrowersyjne zmierzał do poruszenia opinii społecznej i rozpoczęcia narodowej debaty.

Napisane w czasie trwania Sejmu Czteroletniego *Przestrogi dla Polski* uzasadniały najwyższą konieczność podjęcia programu reform i uchwalenia konstytucji. Diagnoza sytuacji społeczno-politycznej Rzeczypospolitej zawarta została już w *Uwagach nad życiem Jana Zamoyskiego*, a kolejny traktat stanowił jej aktualizację i niósł ze sobą

konkretny plan działań reformatorskich. Dwie sprawy uznawał Staszic za kluczowe dla przyszłości Polski: ustrój Rzeczypospolitej i właściwe rozumienie pojęcia narodu, który pojmował jako całość społeczeństwa. Postulował wprowadzenie rządów republikańskich i utworzenie sojuszu szlachecko-mieszczańskiego, obronę praw chłopstwa, przyznanie mieszczanom prawa do kandydowania na posłów i nabywania ziemi.

Retoryka i styl pism publicystycznych Stanisława Staszica

Pisma Stanisława Staszica można uznać za [traktaty polityczne](#). Zawierały one szkic systemu filozoficzno-społecznego. Autor stawiał określone tezy i udowadniał je, stosując zróżnicowane środki perswazyjne. *Przestrogi dla Polski* realizowały konkretny cel kształtowania poglądów szlachty, co z czasem miało umożliwić rzeczywiste zmiany w ustawodawstwie. Środki wyrazu używane przez autora pełniły funkcję impresywną, co oznacza wywieranie wpływu na odbiorcę oraz funkcję ekspresywną, co oznacza wyrażanie swoich emocji i opinii.

Autor posługiwał się plastycznym językiem, pełnym rozbudowanych opisów. Przykładem mogą być fragmenty:

” Pięć części narodu polskiego stoi mi przed oczyma. Widzę miliony stworzeń, z których jedne wpół nago chodzą, drugie skórą albo ostrą siermięgą okryte, wszystkie wyschłe, znędzniałe, obrosłe, zakopciałe (...). Posępne, zadurzałe i głupie, mało czują i mało myślą: to ich największą szczęśliwością. Ledwie w nich dostrzec można duszę rozumną. (...) Chłop – ostatniej wzdgardy nazwisko mają.

Ten miałko rzeczy bierze, który myśli, iż dlatego miasta ubogie, że kamienice stoją puste, zrujnowane, brudne, i wszędzie gnoju pełno, — a nie widzi, że dlatego pustki, rupy i błocko, iż są przyczyny, które nie pozwalają być miastom bogatemi..

W tekstach zastosowane zostały silnie oddziałujące na odbiorcę sposoby argumentowania. Staszic przedstawiał argumenty racjonalne, ale wykorzystywał także argumenty pozamerytoryczne, wpływające na emocje:

Wśród środków językowych wykorzystywanych w pismach Staszica wyróżnić można:

- **apostrofy:**

Polaku! którykolwiek masz duszę i myślisz, tu zawstydz się i zadrzyj!

- **pytania retoryczne:**

Macieź wy serce?

Macieź wy miłość Ojczyzny?

- **metafory:**

Żołnierz jest tyraństwa puklerzem, ucisku obywatela narzędziem.

- **wykrzyknienia:**

Nieludzcy Polacy!

Nierozumni! Tyrani!

- **hiperbole:**

Naród ludzki jęczy w niewolniczych okowach

- **personifikacje:**

Wsie są miast matkami.

- **powtórzenia:**

Absolutność szlachty nie zgadza się z żadnym innym żołnierzem, tylko z Kawalerią Narodową z szlachty złożoną. Despotyzm taką wojenną sztukę wymyślił, iż dzisiaj cała moc, cała wojsk dzielność zasadza się na piechocie, na żołnierzu nie mogącym się składać, tylko z chłopów i mieszczan.

Absolutność szlachty swoją wielkość widzi lepiej w swoich domowych usługach, wygodach, a przeto nie dozwala, aby kraj mógł złożyć wielkie podatki. Despotyzm swoją wielkość widzi tylko w swoim wojsku, przeto ekspens domową jak najoszczędniej zmniejsza, a w kraju ustawicznego powiększania podatków na swoje wojsko coraz sobie większą sposobi łatwość.

Absolutność szlachty wyciąga, aby sama szlachta dzieliła między siebie ziemię i tylko sama szlachta miała dobra. Despotyzm takie stanowi systema, aby sami poddani rozebrali i posiadali całą ziemię, familia zaś udzielna, aby żadnych, albo jak najmniej miała dóbr, ale tylko szczupłą pensją.

Pojęcie narodu

Rozumienie kategorii narodu jako ogółu społeczeństwa to jedna z najważniejszych myśli społeczno-politycznych Stanisława Staszica. Stanowiła wyraz jego wnikliwości i podążania za oświeceniowymi kierunkami filozoficznymi. W Polsce była nowością i mogła wzbudzać kontrowersje. Stanowiła zagrożenie dla uprzywilejowanych warstw społeczeństwa – szlachta obawiała się utraty swojej wyjątkowej pozycji i wpływów.

Koncepcja narodu w Polsce rozwijała się na przestrzeni epok – wybitni polscy pisarze zabierali głos w tej kwestii już w czasach renesansu. W *Pieśni o spustoszeniu Podola przez Tatarów* Jan Kochanowski przedstawił nowoczesną wizję narodu jako wspólnoty biorącej odpowiedzialność za los Ojczyzny. Nawołując do stworzenia dobrze opłacanej zawodowej armii, podkreślał potrzebę zbudowania społeczeństwa obywatelskiego, które będzie zaangażowane w sprawy państwa. W okresie baroku, nad sprawą narodową zastanawiał się Piotr Skarga w *Kazaniach sejmowych*. Opisywał szereg wypaczeń zaistniałych w Rzeczpospolitej i postulował wzmocnienie władzy królewskiej, mającej stanowić gwarant prymatu kościoła katolickiego w Polsce. Skarga krytykował szlachecką anarchię, egoizm, brak realnego zainteresowania sprawami państwa.

Oświeceniowy twórca, Stanisław Staszic, rozwijając myśl poprzedników oceniał i rozliczał magnaterię, postulował wprowadzenie nowoczesnych reform społecznych nadających prawa mieszczaństwu i chroniących lud. Ustrój Rzeczypospolitej szlacheckiej określał jako oligarchię dbającą o interesy niewielkiej grupy obywateli. Jego wizja nowoczesnego społeczeństwa opierała się o rozumienie narodu jako wspólnoty stanów, harmonijnie działających na rzecz dobra ogółu. Wspólne miały być także korzyści: wzmocnienie i rozkwit kraju, bogacenie się miast i wsi.

Słownik

Komisja Edukacji Narodowej (KEN)

instytucja powołana do życia 14 października 1773 roku w celu sprawowania pieczy nad szkolnictwem wszystkich szczebli. Podporządkowano jej także szkoły zakonne. Zwolennicy modernizacji Rzeczypospolitej zdecydowali się na kształtowanie nowoczesnego społeczeństwa, które w przyszłości będzie w stanie opowiedzieć się za zmianami w kraju. Działacze Komisji traktowali ją jako instytucję edukacji obywatelskiej i narodowej, której podstawowe zadanie miało polegać na wykształceniu przyszłych pokoleń zgodnie z wymogami patriotyzmu i oświeceniowymi ideałami

publicystyka

dział piśmiennictwa, na który składają się wypowiedzi poruszające aktualne tematy dotyczące m.in. polityki, gospodarki, kultury, społeczeństwa; w tekstach publicystycznych autor prezentuje swój punkt widzenia, komentuje oraz ocenia przedstawione fakty w celu kształtowania opinii publicznej

Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Warszawie

stowarzyszenie powołane do życia w 1800 roku, którego podstawowym celem była praca nad ocaleniem polskiej tradycji narodowej i kulturowej, prowadzona zespołowo i w sposób planowy; staraniem Towarzystwa została w 1829 roku ustalona polska ortografia, finansowało ono także prace edytorskie, m.in. wydanie *Kroniki polskiej* Galla Anonima, gromadziło bibliotekę, informowało o prowadzonych pracach szerszą publiczność

traktat polityczny

wypowiedź pisemna, zazwyczaj obszernych rozmiarów, roztrząsająca najważniejsze zagadnienia i problemy związane z polityką

status quo

łaciński termin prawniczy; oznacza obecny, niezmienny stan rzeczy

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią audiobooka opowiadającą o twórczości publicystycznej Stanisława Staszica. Następnie zanotuj, jak oświeceniowy pisarz rozumiał pojęcie narodu oraz porównaj sposób jego widzenia ze współczesną definicją pojęcia. Poszukaj przyczyn rozbieżności.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Wyjaśnij, dlaczego Staszic uznał, że ustroju Rzeczypospolitej jego czasów nie można określić jako demokracji.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Wyjaśnij, na czym polegał paradoks w sposobie postrzegania szlachty przez Stanisława Staszica.

Ćwiczenie 3

Opisz zmiany w podejściu do kategorii narodu od czasów renesansu do oświecenia, odnosząc się do konkretnych tekstów kultury.

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z fragmentem *Przestróg dla Polski* Stanisława Staszica. Określ tezę autora oraz wymień argumenty, które przytacza, aby przekonać szlachtę do programu reform.

” Stanisław Staszic

Pisma i wypowiedzi pedagogiczne

Przestrogi dla Polski (fragment)

Bo myślałem, że naród pod despotyzmem nie jest zawsze zgubiony; on istnieje, tylko jest przyciśnionym do czasu. Przeciwnie: naród z nierządem feudalnym, czyli z szlacheckim, dzisiaj żadnym sposobem utrzymać się nie może. Musi być dzielonym albo zginąć: bo od takiego nieurządu do Rzeczypospolitej porządnej despotyzm jest średnią drogą. Bo jeszcze nadto mamy uprzedzenia, jeszcze szlachta nie dosyć oświecona, aby bez zaguby narodu ten krok ominąć umiała. [...]

Przezacny stanie szlachecki! Nie możesz inaczej powiedzieć, jak przyznać, że nie mieścisz w sobie wszystkich Polaków, tylko jedną cząstkę, że nie jesteś całym narodem polskim, tylko jednym stanem jego, stanem obrończym, stanem rycerstwa. [...] To odtąd być hasłem publicznych obrad powinno: szlachta są jednym stanem, nie całym narodem, stan szlachecki jest częścią Polaków. Część utrzymywać się nie może, gdy całe ciało niszczeje. Gdzie naród ocaleje, tam utrzyma się stan. Gdzie naród upadnie, tam stan zniszczyć musi [...]. Ratuj się szlachto! Nie potrzeba, abyś traciła twoje swobody i wolność, ale potrzeba, abyś twoje prawa upowszechniła, abyś powiększyła liczbę obywateli swobodnych i wolnych. Nie uratujesz się konstytucją cząstkową, czyli, że tak rzekę, połataną. Ale uratujesz się konstytucją zupełnie nową i cały naród polski obejmującą. Jest to epoka, gdzie Polska zupełnie popaść odmianie powinna. Już blisko dwóch lat radzimy... Rozpoczęliśmy... Ale jeszcześmy nie pokończyli ani jednej

z tych głównych ustaw, które tylko mogą nasz kraj postawić na drodze pewnej, ugruntować narodu trwałość i wzrost.

Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 52.

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Ćwiczenie 7

Zapoznaj się z fragmentami tekstów publicystycznych Stanisława Staszica. Wymień wartości cenione przez autora.

” Stanisław Staszic

Pisma i wypowiedzi pedagogiczne

Przestrogi dla Polski [fragment]

Gdzie rolnictwo doskonałe, rozległy kraj staje się jakoby jednym miastem. [...] Pola, napełnione obfitymi żniwy, zdają się być publicznym placem, obładowanym zdobytymi na naturze bogatymi plony. [...] Rolnictwo mnoży i łączy ludzi. [...] Rolnictwo jest to źródło bogactwa, życia i wolności. [...] Rolnik jest karmicielem towarzystwa, każdy inny człowiek wyjadaczem. [...] Wszystkie inne stany bez rolnika niszczyć muszą. Każdy, kto żyje w towarzystwie, a nie jest rolnikiem, rolnikowi życie winien.

Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 121.

” Stanisław Staszic

Pisma i wypowiedzi pedagogiczne

Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego [fragment]

Ten człowiek, który [...] jedynie podług własnej woli życiem i majątkiem innych ludzi zarządza, jest tyranem. Ten, kto tak czynić i żyć przymuszony, jak się komu innemu podoba, jest niewolnikiem. [...] A tylko ten, kto być musi posłuszny prawu, to jest woli powszechnej, której częstką bywa wola jego, żyje wolnym człowiekiem. [...] Człowiek względem drugiego człowieka ani samowładcą, ani niewolnikiem być nie powinien. Każdy obywatel [...] ma prawo domagać się względem każdego drugiego obywatela wolności.

Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 69.

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z fragmentem *Przestrogi dla Polski* i określ funkcje zastosowanych środków retorycznych i stylistycznych.

” Stanisław Staszic

Pisma i wypowiedzi pedagogiczne

Przestrogi dla Polski [fragment]

Pańszczyzna [...] jeszcze nosi inne barbarzyństwa znaki: utrzymuje niechęć w człowieku do pracy [...]. Człowiek pańszczyznę odrabiający tylko na to swoją uwagę obraca, [...] jakby w pracowaniu oszukać dozorcę. [...] Pańszczyzna tak jest dzikiej natury, że ani pańszczyzna z sprawiedliwością, ani sprawiedliwość z pańszczyzną zgodzić i cierpieć się nie mogą. [...] Trzeba, aby w kraju pierwej rolnictwo stanęło w pewnym stopniu, dopiero miasta powstać mogą; nawzajem trzeba, aby miasta były do pewnego stopnia zaludnione, handlowe i bogate – dopiero rolnictwo doskonalić [się] może. [...] Miasta powstaną, zaludnią się, przysposobią rolnikowi sprzedaż, napętnią kraj rękodzielcami i rzemiosłami, zakrzewią handel, sprowadzą masę pieniędzy, ułatwią Rzeczypospolitej miliony podatków i wojsko, kiedy będą miały bezpieczeństwo, sprawiedliwość i wolność.

Źródło: Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956, s. 124.

Ćwiczenie 9

Sformułuj dwa argumenty dowodzące, że teksty Stanisława Staszica należą do publicystyki.

Ćwiczenie 10

Przypomnij sobie postulaty dotyczące koniecznych reform w Rzeczypospolitej wysuwane przez Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Porównaj je z myślą Stanisława Staszica.

Praca domowa

Stanisław Staszic był przeciwnikiem nauczania w szkole przedmiotów teoretycznych, chciał wyeliminować sztuki piękne z edukacji. Napisz, czy zgadzasz się z tym oświeceniowym postulatem. Uzasadnij swoje zdanie, formułując dwa argumenty.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Oparek

Przedmiot: Język polski

Temat: „Z samych panów zguba Polaków” – Stanisław Staszic i jego *Przestrogi dla Polski*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy,

filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

2) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura uzupełniająca

14) Stanisław Staszic, Przestrogi dla Polski (fragmenty);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśnia rolę publicystyki w oświeceniu;
- dowiadyuje się, jaki jest kontekst historyczny związany z dziełami Staszica;
- omawia, jak oświeceniowy pisarz rozumiał pojęcie narodu;
- uzasadnia, czy zgadza się z oświeceniowym postulatem Staszica.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed zajęciami:

1. Nauczyciel inicjuje rozmowę na temat: Rola publicystyki w oświeceniu. Podpowiada uczniom, aby skupili się na dziełach Stanisława Staszica.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał i wprowadza ich w temat lekcji, nawiązując do wcześniejszej rozmowy. Wraz uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel może przypomnieć uczniom kontekst historyczny publikacji Stanisława Staszica.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”.
2. Następnie zapoznają się z treścią sekcji „Audiobook” i wykonują polecenia 1 i 2. Wybrane osoby prezentują odpowiedzi, a nauczyciel ocenia i komentuje. Polecenie 1 może być wykonane w formie dyskusji moderowanej – propozycje uczniów dotyczące rozumienia pojęcia narodu mogą zostać zapisane na tablicy.
3. Uczniowie przechodzą do sekcji „Sprawdź się” i wykonują ćwiczenia 1-9. Wybrane osoby prezentują odpowiedzi, a nauczyciel ocenia i komentuje.
4. Ćwiczenie 10 może być wykonane wspólnie – w formie dyskusji. Nauczyciel może na wstępie zaprezentować krótko uczniom myśl Modrzewskiego.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi wybraną osobę o podsumowanie myśli społeczno-politycznej Stanisława Staszica, zawartej w omawianych utworach. Pozostałych uczniów prosi uczniów o uzupełnienie wypowiedzi.
2. Nauczyciel prosi wybraną osobę o podsumowanie wiadomości na temat języka i retoryki publicystyki Stanisława Staszica.
3. Na zakończenie prowadzący zajęcia może zaproponować uczniom zapisanie na tablicy cytatów z pism Staszica – „przestróg dla Polski” które pozostają aktualne od czasów oświecenia.

Praca domowa:

zasugerowana w e-materiale

Stanisław Staszic był przeciwnikiem nauczania w szkole przedmiotów teoretycznych, chciał wyeliminować sztuki piękne z edukacji. Napisz, czy zgadzasz się z tym oświeceniowym postulatem. Uzasadnij swoje zdanie, formułując dwa argumenty.

Materiały pomocnicze:

- Czesław Miłosz, *Reformatorzy*, [w:] tegoż, *Historia literatury polskiej*, Kraków 1993.
- Stanisław Staszic, *Pisma i wypowiedzi pedagogiczne*, oprac. T. Nowacki, Wrocław 1956.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.

